

30 nagte in Amsterdam.

Etienne van Heerden. 2008. Kaapstad: Tafelberg. ISBN: 978-0-624-04707-0.

Wanneer 'n resensie in *Tydskrif vir Letterkunde* verskyn, is dit dikwels nádat ander resensies reeds in dagblaai en *Litnet* verskyn het. Dit laat die resesent met die keuse om die ander resensies in ag te neem en nie onnodig te herhaal nie, maar aan die ander kant tog met die dilemma dat hy/sy nie opvallend belangrike aspekte totaal kan weglaat nie. In hierdie geval het ek wel kennis geneem van die resensies van Thys Human (*Litnet*, 3 Desember 2008) en Willie Burger (*Rapport*, 14 Desember 2008) asook Willemien Brümmer se onderhoud met Etienne van Heerden in *By* (6 Desember 2008).

30 nagte in Amsterdam deur Etienne van Heerden is in vele opsigte 'n roman wat die leser oorrumpel met flambojante taalgebruik, idioomrykheid, verrassende wendinge, goed geplaasde onthullings en 'n spanningslyn wat gelyk staan aan 'n spioenasieverhaal. Ek het twee dae vantevore *13 uur* deur Deon Meyer deurgelees en kon selfs dáárna nie hierdie roman neersit nie.

Die intrige is aanvanklik oënskynlik redelik enkellynig: Henk de Melker, museumkundige op Somerset-Oos, kort digby Graaff-Reinet waar hy grootgeword het, en skrywer van kort monografieë oor onopvallende figure, kry 'n brief uit Amsterdam wat hom meedeel dat hy die erfgenaam van sy haas vergete Tante Zan is. Hy moet 30 nagte in haar huis in Amsterdam deurbring om te bepaal of hy daar sal bly en die erfposisie in ontvangs neem. Dit word egter mettertyd duidelik dat daar heelwat geheime lê in Henk, Tante Zan en hul Afrikanerfamilie se verlede wat eers onthul en beken moet word, voordat hy die finale besluit oor die erfposisie kan neem. Deur middel van die twee hoofkarakters se afwisselende perspektiewe, Henk in die derdepersoon en Zan in die eerste persoon, ontvou die

verhaal van hul albei en die familie se verlede, asook hul beide se verblyf in Amsterdam. Dit word duidelik dat die groot onvoorspelbare die verlede is (98) en onthulling na onthulling volg soos die verhaal vorder, vanuit die ses-tigerjare tot die huidige tydperk. Sodoende word ook die oënskynlik verskillende leefwêreldes en ervarings van Henk en Tante Zan mettertyd geïntegreer tot dit saamvloei in 'n verrassende, eenwordende slot.

Hoogtepunte in die familie De Melker se gesamentlike verhaal word aanvanklik onder andere aangedui as "Een kans", "Die Steel van die Napoleonborde", "Die Episode", maar dié aanduidings verdwyn langamerhand voor die vaart van die verhaal en die insigte van Henk én Zan se onderskeie uiterlike en innerlike ontdekkingsreise.

Karaktergewys is beide die onopvallende Henk Ekskuus en die flambojante, ekspressiewe Tante Zan wat aan epilepsie ly, as uiterste teenoorgesteldes, hoogtepunte in Van Heerden se karaktertekening. Waar in *Toorberg* (en in dié roman is daar heelwat verwysings na *Toorberg*) die hele familie Moolman as karakter na vore tree, word daar in hierdie roman uitgebreid aandag gegee aan die versigtige Henk se voortgesette inisiasie in die lewe en Tante Zan se wispelturige, humeurige verzet teen die geslote konserwatiewe maatskappy van daardie tyd en haar uiterste rebellie in die vorm van politieke deelname aan die anti-apartheidsbeweging van die sestigerjare. Die verhaal van Cornelius van Gogh waaroor Henk navorsing doen, bly slegs op die agtergrond.

Waar Henk as kind hom besig hou met "navorsing" oor die diereryk en as volwasse die geskiedskrywing van klein monografieë beoefen om juis die lewe van die klein mensies te beskryf, gebruik Tante Zan veral haar lyf as verzet en as mondstuk om haar woede, teleurstelling en luste uit te druk – en hoe gebruik sy hom nie! Waar Henk 'n smokkelaar word van die karige feite van

onbekende lewens, bang is vir vroue en nog redelik skrikkerig op die agtergrond beweeg, is Tante Zan die ekstrovert, die aktrise wat in verskillende rolle optree as smokkelaar van ondergrondse boodskappe, wat in haar verskillende gedaantes as nimfomaan, kitte-laarkoningin, swartskaaap van die familie en idioomjuffrou die een is wat die kollig steel. Of sy werklik so “ontoerekeningsvatbaar” is as wat almal vermoed, moet die leser maar vir hom/haarself besluit.

Vir beide van hulle wag daar egter, soos die roman verloop, ontstellende gebeure, selfs verraad, en die onderdrukking van geheime begeertes en gebeure wat as onthullings teenoor mekaar en hulself die gang van die verhaal bepaal. Om dit verder te bespreek sou lei tot verraad teenoor die voornemende leser.

Ander karakters, soos MaOlivier, is eweneens oortuigend geskep. Sy is die altyd teenwoordige, volgens Zan die korrekte en Aansienlike, die matriarg, die onaantasbare, die kern en spilpunt van die familie – in dié roman is veral die vrouens die sterk karakters en leidinggewendes. Daar is ook Zan se kamedrade in die Sel en enkele mindere karakters soos Kytie-ek-is-nie-jou-kombysmytie met suggesties van Koos Kombuis se liedjie oor Kytie.

Dit is egter die rol en die voorkoms van trio's wat opval: op Graaff-Reinet is daar in die huis Henkie, MaOlivier en Zan; die versetgroep: Zan, Cecil en Bra Zolani. In Amsterdam is daar Henk, Zan en Grotius; en die “onheilige trio van Leidseplein”: die busker, sakkeroller en bedelaar. Die kunstenaar word in die roman beskryf as ‘n “driekoppige trits”. Die onderlinge verband en invloed van hierdie trio's is een van die interessante ontdekkings vir die leser van hierdie roman.

Hierdie karakters is deel van teenstellende ruimtes: Graaff-Reinet teenoor Amsterdam, die Groot-Karoo in die somer teenoor Nederland; droogte teenoor water. Maar veral is dit die teenstellende kulturele ruimtes wat opval,

die noukeurige uitbeelding en dokumentering van die konserwatiewe Afrikanergemeenskap en die Veiligheidspolisie tydens die sestigerjare teenoor die agtergrond van die anti-apartheidsbeweging, ook die ironie en parodie in hierdie uitbeelding, die bandiete en ondergeskiktes; die oorvloedige verwysings na die geskiedenis van die Afrikaner en ironiese verwysing na veldslae, persone en gebeure soos Slagtersnek, Colenso, Magersfontein, Gideon Scheepers, Robert Sobukwe, Beyers Naude, hakkejagoperasies... dié ruimte en tyd waarna beide Zan en Henk later verlang.

Die vraag na die tuiste van die mens, of die begrip van so ‘n tuiste net ‘n illusie is, die gebondenheid aan ‘n vaderland of moederland, die vorming en gebondenheid van identiteit aan so ‘n land, word pertinent gestel in die roman en het ook ‘n spesifieke invloed op die gebeure aan die einde van die roman. Die refrein in hierdie roman is immers Peter Blum se bekende woorde: “dan / weet ons op watter vasteland ons boer”.

Die roman wemel van intertekstuele verwysings vir die leser van Van Heerden se oeuvre (vgl. Thys Human se resensie) en ook die Afrikaanse letterkunde. Daar is onder andere die jeugwerke waarin Henk as kind belang stel en veral die verrassende rol van *Die Afrikaanse Kinderensiklopedie*, Tante Zan se “toevallige” aanhalings uit die vroeëre Afrikaanse poësie (o.a. Eugene Marais, C. J. Langenhoven, Jan Celliers, A. G. Visser, N. P. van Wyk Louw). Veral Van Heerden se Karoo-romans herleef in die verwysing na die ruimte en karakters: spesifiek *Toorberg*, maar ook *Kikoejoe*, *Die stoetmeester*, *Die swye van Mario Salviati*, en selfs karakters by name alhoewel dalk in effens ander gedaante: MaOlivier, Wehmeyer, Oom Soois, Toorbergmense, Gird, die Skaamfamilie, ens.

Terwyl Tante Zan se taalgebruik, haar oorspronklike enumerasies en naamgewings heelwat plesier sal verskaf, is dit sekerlik haar

meesterlike gebruik van idiome en die aanpassings daarvan wat die leser die langste sal bybly: “idiome vlieg soos ’n swerm spreek wat uit elke rietbos opskrik”, en van haar een van die onvergeetlike karakters in die Afrikaanse letterkunde gaan maak. Willie Burger brei in sy *Rapport*-resensie spesifiek uit oor die taal as verzet in hierdie roman.

Tussen al hierdie perspektiewe, wisselings, karnavaleske taalgebruik en uiteenlopende karakters is daar die deurlopende motiewe en die gebeure wat die roman as geheel bind. Opvallend is byvoorbeeld die dubbelsinnige aanwending van motiewe soos die miere en suiker, glas: glaskamer en glasvaas, die hamerkop en hamerkopnes, Napoleon en die Napoleonborde, ram en bloed, water en die aaneenloop van generasies. Daarby sluit aan die aandag aan newetemas soos geskiedskrywing en die verband daarvan met die skryf van fiksie, geïntegreer ook met die deurlopende metatekstuele verwysings na die aard van drama, die verhoog en die film.

Waar die besinning oor die geskiedskrywing deel vorm van Henk se ontwikkeling en insig in die roman, is dit veral die teatrale Tante Zan en die politiese verzet wat by die drama en filmwêreld betrek word.

In aansluiting by bogenoemde is daar ook die Agste kleur, die Skuimbol en grand mal, die epileptiese aanvalle wat die veelkleurige taalgebruik aanbring, die agste kleur losmaak, kreatiwiteit stimuleer, die “kleur buite die moontlikhede van die fisika” suggereer, kuns moontlik maak en ’n wegbeweeg van die onopvallende monografie na die kleurvolheid van ’n roman. Aan die ander kant is daar die vrees vir die besoek van hierdie aanvalle, die vrees vir die oorerflikheid van hierdie swaakheid in die gene van die familie en volk, die beeld van ’n “angsrepubliek” as gevolg van te veel “wilde gene” deur die geskiedenis.

Die paar oomblikke van magiese realisme lê dan ook in hierdie visies van Zan en Henk, in die oorgang tussen fiksie en werklikheid,

in die onsekerheid wanneer hulle te doen het met droom of werklikheid.

So word hierdie roman ’n uitbeelding van die ondermyning van sekerhede oor die Afrikaner se historiese werklikheid en vaste identiteit, die twyfel oor rolle wat mense speel, die relativisering van die erns van die anti-apartheidsbeweging, die onsekerheid oor die vastigheid van ’n vaderland en ’n tuiste hier op aarde. In *Toorberg* is dit nog as onvermydelik aanvaar: ’n Moolman is ’n Moolman is ’n Moolman en die Moolmans sou altyd terugkeer na die grond van hul vaders. Met hierdie roman het die sekerheid verdwyn dat die een De Melker noodwendig die eienskappe van die volgende De Melker onbevraagtekend sal herhaal. Ooreenkomste en bloedverwantskap is daar wel, maar idiome is net halwe waarhede, bloed is net soms dikker as water, liefde én verraad én onsekerheid het onherroeplik deel geword van die menslike kondisie.

30 nagte in Amsterdam is ’n roman wat ’n baie wye leserspubliek verdien, heelwat letterkundige analyses sal stimuleer, beslis een van Van Heerden se hoogtepunte met ’n rykheid van Afrikaans wat onmiddellik vra vir ’n versigtige herlees daarvan.

Johan Anker
Kaapse Skiereilandse Universiteit
vir Tegnologie,
Wellington